

УДК 342.34

І. П. Динник,
к. держ. упр., провідний фахівець сектору контролю за виконанням рішень відділу
управління та адміністрування, Національний авіаційний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-2474-7371

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.21—22.119

ТЕХНОЛОГІЇ КРАУДСОРСИНГУ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

I. Dynnyk,
PhD in Public Administration, Leading specialist of the sector of control over the implementation
of decisions of the Department of Management and Administration, National Aviation University, Kyiv

CROWDSORSING TECHNOLOGIES IN CIVIL SOCIETY: MODERN MECHANISMS OF PARTISIPATIVE DEMOCRACY

У статті розглянуто питання застосування технології краудсорсингу в публічному управлінні. Визначено краудсорсинг як сучасну модель діалогової взаємодії в суспільстві. Обґрунтовано, що за сучасних умов зміни технологічної, комунікаційної й соціальної парадигм актуалізують конструктивний діалог між суб'єктами інформаційного суспільства і розшук ефективних способів діалогової взаємодії між ними. Мотивацією людей до безоплатного витрачання сил, часу та донесення своїх ідей можуть бути інтерес до процесу вирішення творчого завдання; бажання побачити свої ідеї втіленими у виробництві, гордість за їх авторство; намір зробити внесок у спільноту та відчуття причетності до створення чогось значущого тощо. Розвиток і поширення інформаційно-комунікаційних технологій стимулювало колективне мережеве суспільство, яке ґрунтується на залученні мотивованих учасників для спільного управління соціально-політичними змінами. У роботі виділені ефективні напрямки використання, сформульовані проблеми і умови застосування практики краудсорсингу в публічному управлінні. Саме це і обґрунтовує краудсорсинг як новітню технологію суспільної взаємодії.

Метою статті є необхідність здійснення ґрунтовного аналізу технології краудсорсингу в громадянському суспільстві. Для розкриття мети були вирішено такі завдання: розкрито теоретико-методологічний зміст застосування технології краудсорсингу як механізму прямої демократії в умовах децентралізації, ідентифіковано, що сучасне інформаційне суспільство на сьогодні створює нові механізми участі інститутів громадянського суспільства у визначенні, прийнятті та контролі за виконанням управлінських рішень, визначено та проаналізовано новітні практики застосування технологій краудсорсингу в процесі взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства в Україні.

Технологія краудсорсингу може бути активним "громадянським опором" щодо певних державних практик, ініціатив або інститутів; вона дозволяє залучити до публічного управління за допомогою віртуального інформаційного простору людей, які володіють громадянською активністю, здатністю до інноваційного мислення. Загалом краудсорсинг може стати засобом реалізації громадських ініціатив, адже нові технології уможливили віддалену інтерактивну взаємодію.

The article considers the application of crowdsourcing technology in public administration. Crowdsourcing is defined as a modern model of dialogue interaction in society. It is substantiated that under modern conditions changes of technological, communication and social paradigms actualize constructive dialogue between subjects of information society and search of effective ways of dialogue interaction between them. Motivation of people to spend energy, time and communication of their ideas for free can be interest in the process of solving a creative task; desire to see their ideas embodied in production, pride in their authorship; the intention to contribute to the community and feel involved in creating something meaningful, and so on. The development and dissemination

of information and communication technologies has been stimulated by a collective network society, which is based on the involvement of motivated participants for the joint management of socio-political change. The paper identifies effective areas of use, formulates problems and conditions for the application of crowdsourcing practices in public administration. This is what justifies crowdsourcing as the latest technology of social interaction.

The purpose of the article is the need for a thorough analysis of crowdsourcing technology in civil society. To reveal the goal, the following tasks were solved: the theoretical and methodological content of the use of crowdsourcing technology as a mechanism of direct democracy in decentralization was revealed, it was identified that the modern information society today creates new mechanisms of civil society institutions in defining, making and monitoring management decisions., the latest practices of application of crowdsourcing technologies in the process of interaction between public authorities and civil society in Ukraine are identified and analyzed.

Crowdsourcing technology can be an active "civil resistance" to certain government practices, initiatives or institutions; it allows to involve in public management by means of virtual information space of people who possess civic activity, ability to innovative thinking. In general, crowdsourcing can be a means of implementing community initiatives, as new technologies have enabled remote interactive interaction.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, взаємодія держави і громадянського суспільства, децентралізація, інформаційне суспільство, соціальні мережі, Інтернет-технології, краудфандінг, краудсорсинг, механізм прямої демократії.

Key words: information and communication technologies, interaction of state and civil society, decentralization, information society, social networks, Internet technologies, crowdfunding, crowdsourcing, mechanism of direct democracy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Нові перспективи для реалізації демократичних принципів, що забезпечують ефективну реалізацію публічних інтересів і вплив громадянського суспільства на процес вироблення публічної політики, відкривають краудсорсинг як форму електронної партисипативної демократії. Під електронною демократією більшість зарубіжних дослідників розуміють використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі — ІКТ) у демократичному політичному та управлінському процесах.

За сучасних умов трансформаційних змін, які відбуваються у технологічній, комунікаційній та соціальній сферах суспільства актуалізується конструктивний діалог між суб'єктами інформаційного суспільства, знаходяться ефективні способи соціокомунікаційної взаємодії. Особливої популярності серед інноваційних технологій набувають спеціальні інтерактивні краудсорсингові платформи. Технології краудсорсингу необхідно застосовувати не лише у бізнес-середовищі, а й в громадському секторі як сучасний механізм прямої демократії.

Відповідно, роль ІКТ полягає в тому, щоб сприяти більшому залученню громадян у політичні процеси і прийняття управлінських рішень у рамках відкритого обміну інформацією, тоді як надання інструментів для електронної участі громадян та їх об'єднань є показником політичної відкритості та прозорості органів публічної влади.

Такий контекст актуалізації зазначеної проблематики зумовлює наукову розвідку в напрямі пошуку ме-

тодології оцінки ефективності поширення технології краудсорсингу як сучасного механізму партисипативної демократії в процес взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Інформаційно-комунікаційна проблематика в державно-управлінській сфері привертала увагу багатьох українських та зарубіжних дослідників, а саме: А. Анохіна, В. Бакуменка, М. Гончарової, Ю. Кальниша, С. Кравченка, М. Лахижі, В. Патрушева, Т. Пахомової, Л. Приходченко та багатьох інших. Питання громадянського суспільства досліджували Ю. Барабаш, П. Рабінович, Ю. Тодика, А. Колодій, О. Лютюк, В. Кравчук, В. Купрій, особливості інституту громадського контролю можна знайти в працях Т. Наливайко, С. Спільник та ін. Однак варто зауважити, що більшість науковців розглядає вищезазначені питання здебільшого в контексті доволі вузького спектра проблем, що знаходяться у колі їх наукових інтересів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є необхідність здійснення ґрунтовного аналізу технології краудсорсингу в громадянському суспільстві. Досягнення зазначеної мети зумовлює вирішення таких дослідницьких завдань: розкрити теоретико-методологічний зміст застосування технології краудсорсингу як механізму прямої демократії в умовах децентралізації, ідентифікувати, що сучасне інформаційне суспільство на сьогодні створює нові механізми участі інститутів громадянського суспільства у визначенні,

прийнятті та контролю за виконанням управлінських рішень, визначити та проаналізувати новітні практики застосування технологій краудсорсингу в процесі взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Одним з головних атрибутів розвитку сучасної демократичної системи суспільства є участь населення в прийнятті та реалізації державних рішень за допомогою застосування ІКТ.

Поняття краудсорсингу вперше було використано в 2006 році американським журналістом Дж. Хау. У своїй роботі він визначає краудсорсинг як "процес, під час якого компанія або установа передає частину функцій своїх співробітників зовнішньому виконавцеві, представленому групою осіб в мережі в форматі відкритого заклику". Дж. Хау говорить про те, що сучасне суспільство бажає брати участь у розробці і в створенні важливих для них товарів. Краудсорсинг у такому разі є елементом прояви демократизації і децентралізації процесів у всіх сферах суспільства, обумовленим масовим поширенням інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 127].

Варто зауважити, що ідея краудсорсингу не є новою. Можна навести кілька історичних прикладів вирішення проблем за рахунок залучення широких мас населення. Так, на початку XVIII ст. уряд Великобританії запропонував нагороду за перебування точного методу визначення довготи для мореплавців. Варто згадати і Наполеона Бонапарта, який, проводячи широкомасштабні військові походи, зіткнувся з проблемою забезпечення свіжості продуктів. Бонапарт пообіцяв виплату гонорару в розмірі 12 тис. франків тому, хто запропонує нову форму збереження їжі на фронті.

Завдяки розвитку глобальної комунікаційної мережі Інтернет краудсорсингові проекти стали популярними в усьому світі в різних сферах діяльності при взаємодії зі споживачами та користувачами. Наприклад, запущений у 2001 року проєкт Wikipedia, який відвідують близько 80 млн людей. Будь-який бажаючий, незалежно від національних, релігійних або статево-вікових характеристик може добровільно внести частину своїх знань у розвиток Всесвітньої енциклопедії.

Краудсорсинг є мобілізацією людських ресурсів за допомогою інформаційних технологій з метою вирішення завдань, які виникають перед бізнесом, державою й суспільством. Тому можна говорити про окремі види краудсорсингу — бізнес-краудсорсинг, громадський (суспільний) і політичний (державний). У цьому контексті головна увага приділяється громадському (суспільному) краудсорсингу, спрямованому на вирішення будь-якого спектра завдань, пов'язаних із суспільною діяльністю, взаєминами між людьми, доброчинністю [2, с. 71].

Визначення краудсорсингу як соціальної технології дає можливість застосовувати цей інструмент у державному секторі для забезпечення ефективної взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади. Органи публічної влади покладаються на бажання

громадян безкоштовно або за невелику винагороду поділитися своїми ідеями, щоб прийняти пряму участь у процесі прийняття управлінських рішень.

Впровадження технології краудсорсингу і крауд-практик дозволяє вирішувати важливі для населення і органів влади завдання: залучення широких мас населення в процес прийняття управлінських рішень; залучення громадян до розробки важливих крауд-проєктів; пошук талановитих і креативних груп та індивідів; підвищення лояльності і довіри до діяльності органів публічної влади; організація гнучких та інноваційних комунікацій; підвищення конкурентоспроможності територій; поліпшення якості життя населення.

Основними особливостями застосування краудсорсингу в публічному управлінні є:

- некомерційний характер реалізованих проєктів;
- націленість на вирішення соціальних проблем;
- спрямованість на подолання економічних, соціально-політичних і культурних обмежень доступу до соціальних знань;
- формування умов для відтворення інтелектуального і соціального капіталу суспільства.

Органи публічної влади реалізують технологію краудсорсингу за допомогою створення інтернет-майданчиків, де здійснюється діалог між громадянським суспільством та інститутами влади, використовуючи можливості громадянського суспільства, розширюючи форми і види участі громадян, залучаючи їх до управління для поліпшення якості життя населення. Громадяни, експертні групи і громадські організації здатні набагато ефективніше і оперативніше реагувати на різноманітні соціально-економічні виклики і продукувати нові підходи до вирішення проблем, ніж традиційна бюрократична система. Саме завдяки Інтернету з'явилися наведені в таблиці 1 сервіси краудсорсингу.

В Україні є кілька відомих більшості користувачів Інтернету краудсорсингових проєктів. Наприклад, українська Вікіпедія — україномовний розділ Вікіпедії — багатомовного інтернет-проєкту зі створення енциклопедії, яку може редагувати кожний охочий користувач Інтернету [3].

Інший приклад — це Wikimapia — багатомовна і відкрита багатокористувальницька інтерактивна карта, де кожен бажаючий може створити опис місцевості і поділитися своїми знаннями про неї.

Отже, застосування краудсорсингу в публічному управлінні, як правило, здійснюється за допомогою соціальних мереж або діалогових інтернет-майданчиків. Така взаємодія дозволяє органам влади залучати до участі громадян з метою прийняття певних управлінських рішень через надання можливості оцінювати і обговорювати пропозиції владних органів, висловлювати власні думки і пропозиції в питаннях, що безпосередньо стосуються самого населення країни, регіону, міста і т.д. У контексті публічного управління краудсорсинг визначається як доступний у фінансовому плані спосіб вирішення поставлених завдань і підвищення ефективності діяльності державних органів, основа якого полягає в залученні громадськості до обговорення різних проєктів. Технологія краудсорсингу в регіональному управлінні в основному здійснюється для розвитку цілей і завдань соціально-економічної політики регіону, спо-

Таблиця 1. Ефективні напрями використання технології краудсорсингу

Напрямок	Зміст напрямку	Приклади проєктів
Модернізація, громадська експертиза	Формування стратегічних цілей та задач державної, регіональної і місцевої політики для максимального врахування думки громадян; а також розробка напрямів досягнення поставлених цілей	Проект “Розумне місто” - інструмент розвитку партнерства між владою, громадянами та бізнесом (Україна). Йому притаманні унікальність, відкритість та незалежність. Це інтернет-платформа для конструктивної та відповідальної місцевої влади ОТГ та міст. Впроваджуючи “Розумне місто”, влада отримує ефективні інструменти виконання своїх функцій, комунікації та співпраці з громадою
Законодавча та нормотворча діяльність	Залучення політичних активістів до обговорення законопроектів для поділу політичних ризиків з громадянським суспільством та підвищення лояльного ставлення населення до діяльності органів державної і місцевої влади	Складання конституції Ісландії за допомогою проєкту, створеного в соціальних мережах Facebook, Twitter. Платформа Jolitics.com (Великобританія)
Моніторинг та оцінка	Проекти можуть бути організовані як органами державної влади, так і місцевим співтовариством для оцінки роботи державних службовців, виявлення корупції, вираження своєї згоди чи невдоволення по відношенню до їх діяльності, моніторингу виконання прийнятих рішень на різних рівнях державної влади	Платформа “I Paid a Bribe” (Індія). “Not in my country” (Уганда). Додаток CCDI (Китай)
Самоврядування	Обговорення проблем місцевої громади, формування та організація інтеграційної взаємодії, самостійної діяльності та самообслуговування населення на місцевому рівні	Додаток SeeClickFix (США)
Ініціація соціальних проєктів	Імплементация мережевих громадських проєктів, спрямованих на ефективну взаємодію з органами влади на державному, регіональному і місцевому рівнях	“Центр нових медіа та залучення громадян США” (США). “LinkedIn” (Соціальна мережа для пошуку і встановлення ділових контактів. У LinkedIn зареєстровано понад 85 мільйонів користувачів, що представляють 150 галузей з 200 країн, що дає можливість залучити потрібних фахівців до обговорення проблеми (США). “Спільнокошт” – українська платформа для збирання коштів. Завдяки Спільнокошту десятки проєктів вже зібрали гроші на новий бізнес, екологічні та громадські акції, роботу ЗМІ, організацію фестивалів та мистецьких заходів, створення кліпів тощо (Україна)
Робота з великими даними	Збір, обробка та систематизація даних в державних масштабах	Створення оперативних карт у Google Maps про пожежі (США)

Джерело: (складено автором).

собів досягнення намічених цілей відповідно до інтересів суспільства, створення об'єктивних критеріїв оцінки ефективності діяльності органів регіональної влади, контроль над виконанням прийнятих рішень, а також збір, аналіз і систематизація даних на регіональному рівні [4, с. 109—112].

Використання соціальної технології краудсорсингу може бути використано і громадянським сектором щодо органів державної влади з метою гармонізації відносин “суспільство — держава” або “громадянського опору”. Органи публічної влади залучають населення в якості споживачів державних послуг для вирішення пріоритетних проблем соціально-економічного розвитку на різних інтернет-майданчиках, частіше на безоплатній основі. Також краудсорсингові проєкти часто розглядаються як доповнення концепції електронного уряду [5, с. 205—210].

Варто зазначити, що за останні роки громадсько-політичний краудсорсинг демонструє свою ефективність в умовах надзвичайних ситуацій: японці створювали краудсорсинговий ресурс для збору відомостей про радіаційний фон у різних регіонах країни; американці інтегрували соціальні мережі в процес попередження та ліквідації різних надзвичайних ситуацій. Яск-

равим прикладом краудсорсингу є створення інформаційної програми “Ушахіді” в Кенії, коли під час президентських виборів країну охопили збройні міжетнічні конфлікти; офіційна влада блокувала роботу багатьох ЗМІ, в результаті чого населення опинилося в інформаційному вакуумі, який спробували заповнити блогери [6, с. 57—60].

Застосування технології краудсорсингу дозволяє залучити до публічного управління за допомогою віртуального інформаційного простору людей, які володіють громадянською активністю, новими й ефективними ідеями, здатністю до інноваційного мислення. Систематизований обмін ідеями за допомогою мережевих технологій уможливорює залучення у глобальне управління людей, які демонструють громадянську позицією.

Складність застосування та впровадження механізмів краудсорсингу зумовлена не стільки технічним, скільки людським фактором. Громадяни хочуть дедалі ширшої участі в управлінні як державою, так і планетарними процесами; це формує суспільний попит на розробку та впровадження інновацій у сферу глобального управління, необхідність використання найсучасніших інформаційних і управлінських технологій.

Нині краудсорсинг розвивається швидкими темпами, що дозволяє вирішувати різноаспектні проблеми та завдання, які стоять перед суспільством в епоху глобальних викликів із мінімальними часовими та фінансовими ресурсами. Краудсорсинг стає одним із способів широкої громадської участі в соціально-економічному та політичному житті.

За допомогою краудсорсингу можна досягати різних за своєю суттю цілей. Залежно від поставлених цілей можна говорити про певний набір переваг краудсорсингу для працівників органів місцевого самоврядування. Можна узагальнити переваги, які дає краудсорсинг:

1. Охоплення великої кількості зацікавлених осіб. Пропонуючи пошук вирішення певного завдання великій групі потенційних виконавців, замовник автоматично досягає широкого охоплення. При цьому його витрати є меншими, ніж за умов оголошення тендеру на виконання певних робіт.

2. Залучення користувачів. Коли людина береться виконувати завдання, обмінюється ідеями, обговорює результати роботи, розповідає про проєкт своїм друзям, вона стає неймовірно мотивованою і політично цінними активом.

3. Отримання великої кількості варіантів досягнення цілі. Сучасні технології дозволяють отримувати варіанти від людей з різних континентів, що представляють різні професії і володіють різним досвідом. Замовник отримує в своє розпорядження сотні, якщо не тисячі варіантів, серед яких він з набагато більшою ймовірністю знайде те, що шукав.

4. Єдино можливий варіант. Більшість громад в Україні є дотаційними. Відповідно багато проблем, які органи місцевого самоврядування повинні вирішувати відповідно до чинного законодавства, відкладаються на потім. Насамперед це стосується благоустрою та розвитку культури. Краудсорсингом отримують безкоштовну допомогу в реалізації проєкту. Крім того, залучення нефактивців до вирішення певної проблеми може допомогти у пошуку оригінального рішення.

5. Фіксовані терміни. Більшість краудсорсингових проєктів має жорстко обмежені терміни, в межі яких учасники повинні вкластися. Це дозволяє не затягувати з вирішенням проблеми і мати чіткі часові орієнтири [7, с. 217—218].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

У статті доведено, що впровадження технології краудсорсингу сприятиме розвитку суспільства мережевого типу, здатного спільними зусиллями відповідати на соціально-економічні виклики і вирішувати суспільні завдання. Зростає загальна громадянська культура, довіра і лояльність між різними соціальними групами. Громадянська активність, експертиза і контроль будуть невід'ємними характеристиками прийняття і реалізації державних рішень.

Технологія краудсорсингу здатна перетворити всю систему управління, підвищити її раціональність і ефек-

тивність, а також забезпечити довіру суспільства до владних структур.

Література:

1. Хау Дж. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса / Дж. Хау. — М.: Альпина Паблшер, 2012. — 288 с.

2. Наумкіна С. Краудсорсинг як сучасна модель діалогової взаємодії в суспільстві / С. Наумкіна, І. Нерубашенко // *Наук. журн. "Політикус"*. — 2020. — Вип. 2. — С. 70—75.

3. Українська Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія

4. Суковатова О.П. Оценка и перспективы использования краудсорсинга как инструмента эффективного государственного управления / О.П. Суковатова, Л.А. Чернобродова // *Экономика, статистика и информатика. Вестник УМО*. — 2014. — № 4. — С. 109—112.

5. Шаповал Ж.А. Социологическая оценка краудсорсинговых практик населения региона / Ж.А. Шаповал // *Теоретические и прикладные аспекты современной науки*. — 2014. — № 1. — С. 205—210.

6. Нерубашенко І.А. Глобальне громадянське суспільство: шляхи формування та перспективи розвитку: дис. к. політ. н.: 23.00.02 / І.А. Нерубашенко; ПНПУ імені К.Д. Ушинського. — Одеса, 2015. — 197 с.

7. Карий О.І. Краудсорсинг як інструмент менеджменту: приклади вирішення місцевих проблем / О.І. Карий, Я.В. Панас // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Проблеми економіки та управління. — 2016. — № 847. — С. 213—219.

References:

1. Hau, Dzh. (2012), *Kraudsorsing. Kollektivnyj razum kak instrument razvitija biznesa* [Crowdsourcing. Collective intelligence as a tool for business development], Al'pina Pablsher, Moscow, Russia.

2. Naumkina, S. and Nerubaschenko, I. (2020), "Crowdsourcing as a modern model of dialogue in society", *Nauk. zhurn. "Politykus"*, vol. 2, pp. 70—75.

3. Ukrainian Wikipedia (2020), [Online], available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія (Accessed 15 October 2020).

4. Sukovatova, O. P. and Chernobrodova, L. A. (2014), "Assessment and prospects of using crowdsourcing as a tool for effective public administration", *Jekonomika, statistika i informatika. Vestnik UMO*, vol. 4, pp. 109—112.

5. Shapoval, Zh. A. (2014), "Sociological assessment of crowdsourcing practices of the region's population", *Teoreticheskie i prikladnye aspekty sovremennoj nauki*, vol. 1, pp. 205—210.

6. Nerubaschenko, I. A. (2015), "Global civil society: ways of formation and prospects of development", *Abstract of Ph.D. dissertation, 23.00.02, PNPu imeni K.D. Ushyns'koho, Odesa, Ukraine*.

7. Karyj, O. I. and Panas, Ya. V. (2016), "Crowdsourcing as a management tool: examples of solving local problems", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*. *Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 847, pp. 213—219.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2020 р.